Komünist Manifesto'nun çevirisinde
aşağıdaki Almanca kaynak esas alınmıştır:

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Werke, C. 4, s. 459-493; Dietz Verlag Berlin, 1974.

İnternetten ulaşmak için bkz:
http://www.marxists.org/deutsch/
archiv/marx-engels/1848/manifest/index.htm

Önsözlere (İngilizce) internetten ulaşmak için bkz:
http://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/
communist-manifesto/preface.htm#preface-1893

★

Komünist Manifesto
ve
Hakkında Yazılar

Karl Marx – Friedrich Engels

Çeviri:
Nail Satlıgan, Tektaş Ağaoğlu
Olcay Göçmen, Şükrü Alpagut

★

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 40 ✣ **Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar**
Karl Marx ve Friedrich Engels • ISBN-978-9944-122-29-0
Manifesto Çevirisi: Nail Satlıgan • *Düzeltme:* Özlem Çekmece
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Şendoğan Yazıcı
Birinci Basım: Nisan 2008 • *İkinci Basım:* Haziran 2008
Üçüncü Basım: Aralık 2008 • *Dördüncü Basım:* Ağustos 2010
Beşinci Basım: Ocak 2013 • *Altıncı Basım:* Mart 2015
Yayın Yönetmeni: Hayri Erdoğan

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 • **F:** 0212 528 19 09 • **W:** www. yordamkitap. com
E: info@yordamkitap. com • www.facebook.com/YordamKitap
www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40
Başakşehir - İstanbul Tel: 0212 5650122

★

Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar'ın 2 ve 3. basımlarında herhangi bir değişiklik yapılmadı.
4. basım ise, David Harvey'in yeni bir *Manifesto* basımına yazdığı önsöz
(Pluto Press, 2008) eklenerek genişletildi. 5 ve 6. basımlar, 4. basımın tıpkıbasımıdır.

Komünist Manifesto
ve
Hakkında Yazılar

İçindekiler

010 | **Yayınevinin Notu**
015 | **Türkçede Manifesto** *Rasih Nuri İleri*

019 | **Komünist Manifesto** *Karl Marx – Friedrich Engels*
022 | I. Burjuvalar ve Proleterler
033 | II. Proleterler ve Komünistler
041 | III. Sosyalist ve Komünist Edebiyat
041 | 1. Gerici Sosyalizm
046 | 2. Muhafazakâr Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi
047 | 3. Eleştirel-Ütopyacı Sosyalizm ya da Komünizm
050 | IV. Komünistlerin Çeşitli Muhalefet Partileri Karşısındaki Konumu

053 | **Komünist Manifesto** *Önsözler*
055 | 1872 Tarihli Almanca Baskıya önsöz
057 | 1882 Tarihli Rusça Baskıya önsöz
059 | 1883 Tarihli Almanca Baskıya önsöz
060 | 1888 Tarihli İngilizce Baskıya önsöz
065 | 1890 Tarihli Almanca Baskıya önsöz
070 | 1892 Tarihli Lehçe Baskıya önsöz
072 | 1893 Tarihli İtalyanca Baskıya önsöz
074 | **Sözlükçe**

080 | **Komünist Beyannamesi** *Karl Marx ve Friedrich Engels*
085 | Burjuva ve Proletarya
095 | Proleterler ve Komünistler
102 | Sosyalist ve Komünist Edebiyatı
111 | Sözlükçe

115 | **Manifesto Hakkında Değerlendirmeler** *Dünyadan*
117 | **Manifesto'nun Tarihsel Önemi** *Paul Sweezy*
137 | **150 Yıl Sonra Komünist Manifesto** *Ellen Meiksins Wood*
159 | **İktisat ve Komünist Manifesto** *Anwar Shaikh*
161 | **Manifesto'ya Yeniden Bakarken** *Prakash Karat*
173 | **150 Yıl sonra Komünist Manifesto** *Prabhat Patnaik*
191 | **Komünist Manifesto'da Tarihin Yorumlanması** *İrfan Habib*
209 | **Kendi Zamanında ve Bizim Zamanımızda Komünist Manifesto** *Aijaz Ahmad*
239 | **160 Yıl Sonra Komünist Manifesto** *David Harvey*

259 | **Manifesto Hakkında Değerlendirmeler** *Türkiye'den*
261 | **Manifesto: 160 Yıl Öncesi ve Günümüz** *Metin Çulhaoğlu*
267 | **Komünist Manifesto: Teorinin Pratiği, Pratiğin Teorisi** *Ertuğrul Kürkçü*
287 | **Çağdaşımız Komünist Manifesto** *Sungur Savran*

314 | **Katkıda Bulunanlar**
316 | **Dizin**

Manifest

der

Kommmuniſtiſchen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Geſellſchaft für Arbeiter“
von J. E. Burghard
46. Liverpool Street. Bishopsgate.

★

Yayınevinin Notu

★

Yordam Kitap, yayınlanışının 160. yılında *Komünist Manifesto*'nun yeni bir basımını sunuyor. *Manifesto*'nun her yeni basımı, bu önemli tarihsel belgenin güncelliğinin ve yeni kuşaklarca okunduğunun bir göstergesi olarak önemlidir. Ama sanıyoruz ki, bu yeni basım, başka bazı özellikleriyle de önemli görülmeyi hak ediyor.

Öncelikle, bu kitap, *Manifesto*'nun yeni bir çevirisini kapsamaktadır. Marksist kuram alanında Türkiye'nin en yetkin çevirmenlerinden biri kabul edilen Nail Satlıgan'ın imzasını taşıyan bu çeviri, bugüne dek yapılmış belli başlı *Manifesto* çevirilerinden yararlanılarak Almanca aslından gerçekleştirilmiştir. Bu yeni çevirinin, doğru, güvenilir ve güzel bir çeviri olarak benimseneceğini umuyoruz.

Yazarlarının *Manifesto*'ya yazdıkları önsözlerin çevirisi ise bir başka önemli çevirmenimiz Tektaş Ağaoğlu'na ait.

Anlama kolaylığı sağlayacağı düşüncesiyle *Manifesto*'da geçen başlıca kavramları, akımları ve isimleri kapsayan bir sözlükçe de çevirinin sonuna eklendi.

* * *

Manifesto, 160 yıl boyunca, çok yönlü tartışma ve değerlendirmelerin, yanı sıra saldırı ve geçersiz kılma girişimlerinin odağı oldu. Özellikle dünyanın 1990'da yaşadığı büyük altüst oluştan sonra, gerici saldırı ve karalamalar bir yana, *Manifesto*'nun zamanın sınavından nasıl geçtiği üzerine sol kesimlerde yoğun tartışmalar yapıldı ve yapılıyor. Bu nedenle, dünyadan ve Türkiye'den önemli Marksist yazarların *Manifesto* hakkındaki değerlendirmeleri bu kitabın ağırlıklı bölümünü oluşturuyor.

20. yüzyılın en büyük iktisatçıları arasında anılan Paul Sweezy'nin *Manifesto*'nun 100. yılında yazdığı yazıyı, 150. yıl vesilesiyle yazılan yazılar izliyor. Prakash Ka-

rat, Aijaz Ahmad, İrfan Habib ve Prabhat Patnaik'in makaleleri, *A World To Win* (LeftWord Yayınları, Yeni Delhi, 1998) adlı kitaptan alınmıştır. 150. yıl vesilesiyle yazılan diğer iki yazı ise alanlarında yetkin iki önemli akademisyene ait: Siyaset bilimci Ellen Meiksins Wood ve iktisatçı Anwar Shaikh.

Çoğu Türkçeye ilk kez kazandırılan bu değerli makaleleri Türkiye'den yazılar tamamlıyor. Metin Çulhaoğlu, Ertuğrul Kürkçü ve Sungur Savran, *Manifesto*'nun 160. yılında bu kitap için yazdılar.

Manifesto'nun 160. yıl basımını daha da anlamlı kılacağı düşüncesiyle, *Manifesto*'nun, çevirisi Şefik Hüsnü'ye ait ilk Türkçe basımı da derlemeye alındı. Bu geniş derleme, Türkiye'nin kıdemli komünistlerinden Rasih Nuri İleri'nin *Manifesto*'nun Türkçede yayınlanış serüvenine ışık tutan önsözüyle sunuluyor.

* * *

Bu kitabın hazırlanması çok sayıda insanın yardımı ve emeği sayesinde mümkün oldu. Bu katkıların tümünü burada anmak mümkün olmasa da bazılarından söz etmeden geçemiyoruz. En başta, kitaba yazılarıyla katılan yazarlara teşekkür borçluyuz. *Manifesto*'nun çevirisini üstlenmenin yanında kitabın hazırlanmasının tüm aşamalarındaki aktif danışmanlığıyla kitaba çok şey katan Nail Satlıgan'a, Şefik Hüsnü çevirisinin çevrimyazısını gerçekleştiren Şeyda Oğuz'a ve kullanmamızı sağlayan TÜSTAV'a müteşekkiriz. Kitapları *A World To Win*'i olduğu gibi derlememize aktarmamıza izin veren Hindistanlı dostlarımıza, LeftWord Yayınevi'ne ve kitabı yayına hazırlayan Hindistan Komünist Partisi (Marksist) Politbüro üyesi Prakash Karat'a, yanı sıra bu ilişkiye ön ayak olup yazışmaları sürdüren yazarımız Gökhan Atılgan'a teşekkürü borç biliyoruz. Ve son olarak, başarılı kapak ve iç tasarımlarıyla Yordam Kitap'a özgün, tutarlı bir görsel kimlik kazandıran tasarımcımız Savaş Çekiç ile yardımcıları Şendoğan Yazıcı ve Gönül Göner'e, bugüne kadarki yaratıcı emekleri ve özellikle de bu kitabın tasarım ve uygulamasına gösterdikleri özen için yürekten teşekkürler.

Yordam Kitap

Nisan 2008

★

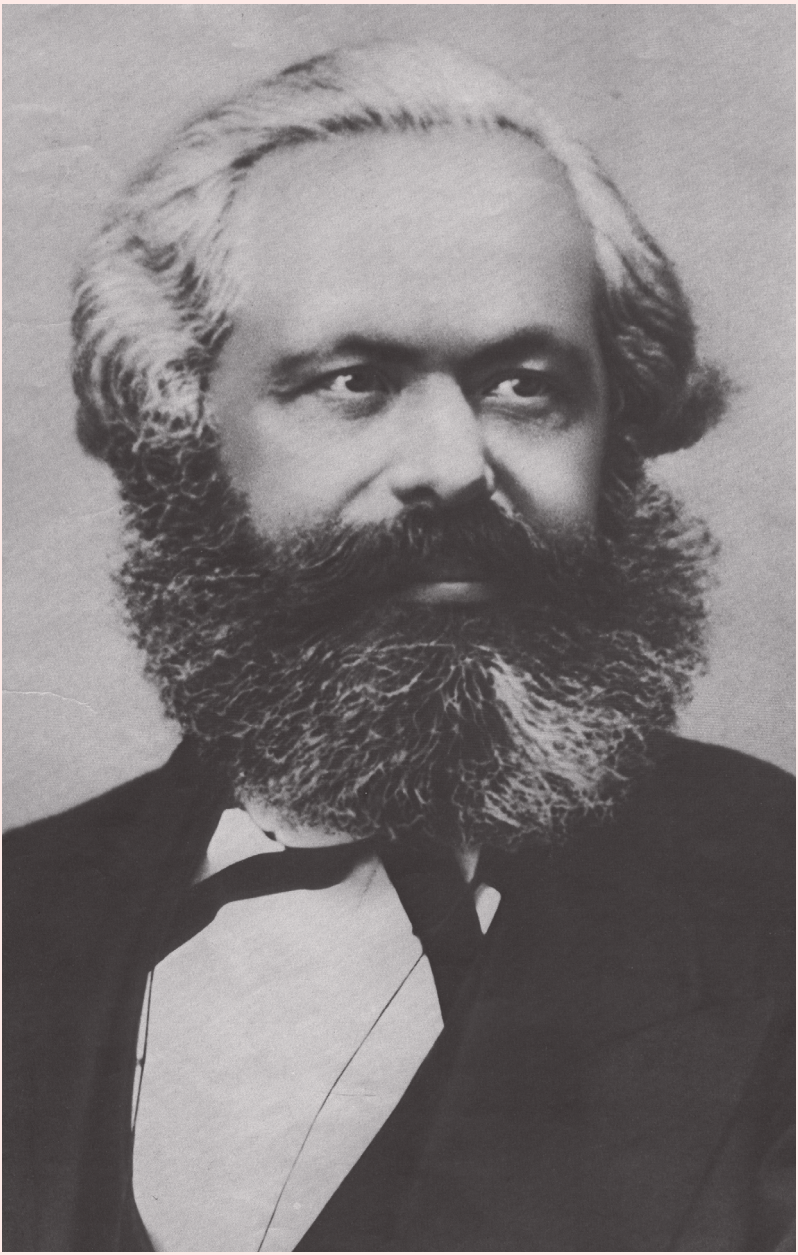

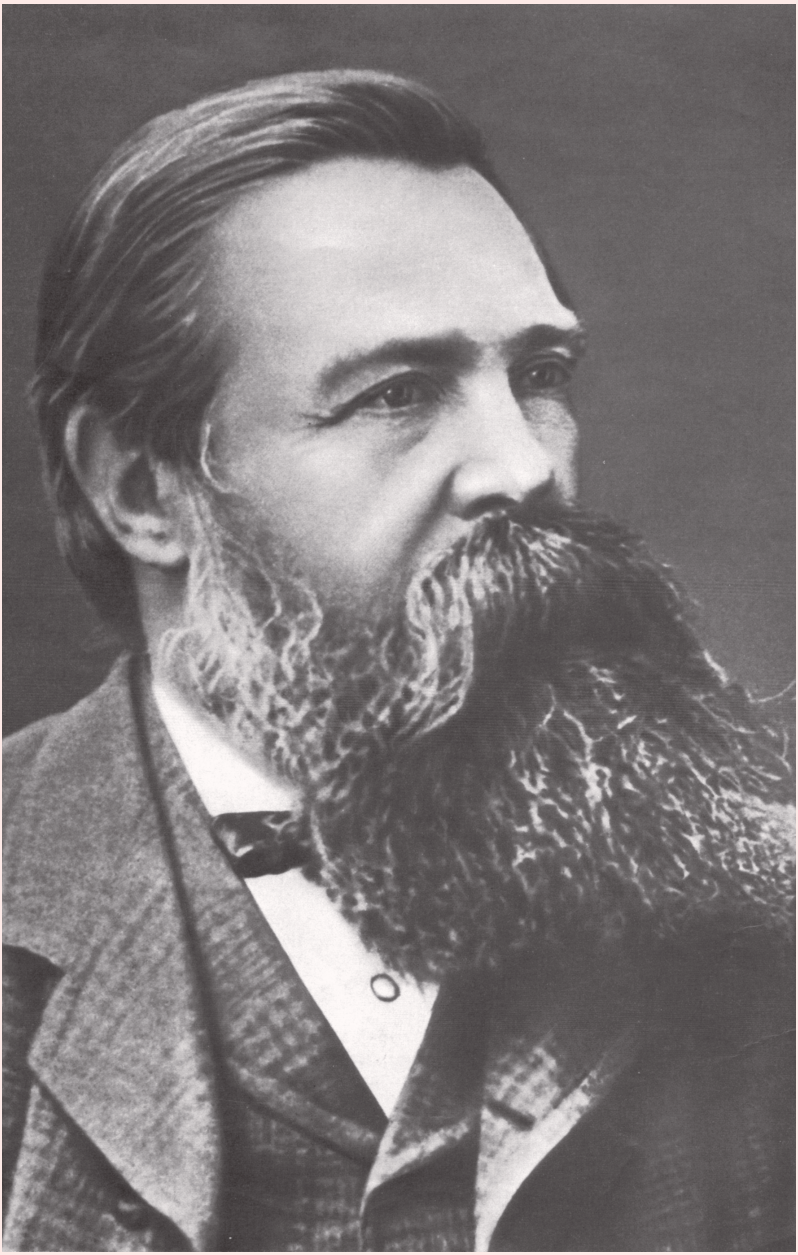

★

Türkçede Manifesto

Rasih Nuri İleri

★

Türkiye'de Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'su Türkiye Komünist Partisi'nin iki önemli lideri tarafından; biri tamamen biri de kısmen çevrilmiştir. Mustafa Suphi yoldaşın çevirisi tamamlanmış olmadığı gibi, yazıldığı dönemde yayınlanmış da değildi. Bu çeviri denemesi elimizde varolan ilk örnektir ve Prof. Dr. Mete Tunçay'ın *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* kitabında (s. 27-46) yer almaktadır. Bu tamamlanmamış metin ve de öyküsü *Manifesto* hakkında yapılan bir araştırmada mutlaka yer almalıdır.

İkinci çeviri Dr. Şefik Hüsnü'ye aittir. Aydınlık Yayınları tarafından 1923 yılında yayınlanmıştır ve bu kitaba da alınmıştır. Bu çevirideki "Birkaç Söz" başlıklı önsözde *Manifesto*'nun Ermenice çevirisinin yayınlandığını Dr. Şefik Hüsnü vurgulamaktadır. Oysa Engels'in *Manifesto*'ya yazdığı 1890 tarihli önsözde İstanbul'da Ermenice bir çeviri yapıldığı ve yayın izni alınamadığı söylenmektedir. Eski komünistlerden Hasan Kaşarcı (Komsomol Hasan) Unkapanı'nda bir Ermeni dini kuruluşunun kitaplığında aynı çevirinin basılmış bir örneğinin bulunduğunu bana söylemişse de, sözü geçen adresi bulamadım. Bu konunun etraflıca araştırılmasında fayda var.

Ondan sonraki çevirilere ulaşmak mümkündür. Ancak bu konuda da bir iki açıklama yapmamız gereklidir.

Cumhuriyet tarihinin uzunca bir dönemi boyunca *Manifesto*'nun bütün çevirileri devletin sert kontrolüne maruz kalmıştır. O kadar ki, dostum, ağabeyim Kerim Sadi Bey, polisi ve adliyeyi şaşırtmak için bir defasında garip bir yönteme başvurmuştur. Manifest'i "Tarihi Bir Vesika" başlığıyla yayınlamış ve bölümlerini karmakarışık olarak okuyucuya sunmuştur. Hz. Osman'ın Kur'an-ı Kerim'i kitap haline getirirken "ıkra-oku" ile başlayan Kur'an'ı değişik yöntemlerle ve inzal sırasını göz önünde bulundurmadan hâlâ okuduğumuz şekilde basması gibi. Oysa bu yapılırken Kerim Sadi Bey'in nedenleri bulunmamaktaydı. İşin ilginç tarafı aynı dönemde babam Prof. Dr. Suphi İleri'nin İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi Ders Kitapları'ndan

Koperatiyler'in 1935 baskısında şaşırtmaca olarak kitabın 6. bölümünde (sayfa 300-322) "Manifest'ten parçalar" arabaşlığı ile Kerim Sadi Bey'in "Tarihi Bir Vesika" kitabını kaynak göstererek bu çeviriyi olduğu gibi sunmuştu. Gerçekten de adli makamlar ve Milli Eğitim Bakanlığı durumu fark etmemiş ve okutulmasına izin vermiştir. Şunu da not edelim ki, aynı dönemde Milli Eğitim Yayınları'nda Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl'ın şiirleri yan yana yer almaktadır.

Bilindiği gibi daha sonraları 27 Mayıs 1960 ve 1961 Anayasası ilanından sonra Birinci Türkiye İşçi Partisi, Sayın Senatör Niyazi Ağırnaslı partiye transfer edilince, 141. ve 142. maddelerin iptali için dava açabilmişti. 1963'te dava açılmış; 1965'te Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararda, faşist Devleti Koruma Kanunu'ndan kopya edilen 141. ve 142. maddeler iptal edilmemiş ancak bilimsel yayınların 142. maddenin kapsamına girmediği ve işbu maddenin sadece propagandayı yasakladığı belirtilmiş ve bu şekilde sol yayınlara yol açmıştır. Bu karar her ne kadar ancak iki yıl sonra Resmi Gazete'de yayınlandıysa da karara dayanarak sol yayınlar, Türkiye'de çığ gibi yayıldı. Ancak yine de mahkemeler, Sulhi Dönmezer ve diğer bazı faşist profesörlere taraflı bilirkişi raporları verdirerek birçok kitabı yasaklayıp sorumlularını yedi buçuk yıl hapse mahkûm etmişlerdir. Bu arada Süleyman Ege dostumun Bilim ve Sosyalizm Yayınları'ndan 1968 yılında yayınladığı *Komünist Manifesto* çevirisi toplatılmış fakat kitap beraat etmiştir. Bunun üzerine, Süleyman Ege, 1970 yılında kitabı gözden geçirerek yeniden basmış ve bu arada Temyiz (Yargıtay) ilk beraat kararını bozduğundan Süleyman Ege kitabın her iki basımından da mahkûm olmuştur.

Bilim ve Sosyalizm Yayınları'ndan çıkan bu baskının ilginç bir öyküsü vardır. Çevirenin adı bu baskılarda yer almamaktadır. Oysa çeviri, genç öğretim üyesi Sayın Mete Tunçay'a aitti. Tunçay, o sıralarda askere alınacağından çeviriye ismini koydurtmamıştır. Ancak ilk baskısı yayınlandığında, kitabın redaksiyondan geçtiği ve özellikle Marx ve Engels'in burjuva ve komünist toplumlarda kadın ve evlilik konusundaki sözlerinin, redaksiyonu yapan Mihri Belli tarafından sansür edilip değiştirildiği ortaya çıkmıştır. Bu gerçeği Sayın Mete Tuncay'ın onayını alarak belirtiyorum.

Ondan sonraki çeviriler bilinmektedir. Ancak 141. ve 142. maddeler kaldırıldıktan sonra *Manifesto*'nun ve diğer eserlerin yasaklanmasına imkân kalmadığını belirtmekle fayda vardır. *Komünist Manifesto*'nun ilk baskıyı izleyen baskılarında yazarların çok önemli önsözleri bulunmaktadır. Bu önsözlerde özellikle Alman-Fransız Savaşı sonucunda oluşan Paris Komünü'nün derslerinin eserin bazı yerlerini eskittiği belirtilmekte fakat Marx ve Engels, tarihi bir belgenin kesinlikle redaksiyondan geçirilemeyeceğini belirtmektedirler.

Yukarıda söylediğimiz gibi Osmanlı topraklarında yapılan Ermenice baskısını da önsözlerin birinden öğrenmiş bulunuyoruz. En son Oğlak Yayınları'ndan Rekin Teksoy'un yaptığı güzel çeviri büyük bir özellik taşımaktadır. Ne var ki, bu basımda Marx ve Engels'in önsözlerine yer verilmemiştir. Bu arada elinizdeki kitapta yer alan *Manifesto* çevirisini gerçekleştiren Nail Satlıgan'ı da çevirisinden dolayı kutlamamız gerekir.

Bu açıklamaları Türkiye'mize özgü gerçek bir fıkra ile bağlamak istiyorum:

Sevgili sınıf arkadaşım Turgay Zihni Anadol kişisel davranışlarından dolayı komünistlikten 6 aya mahkûm olduktan sonra Karabük Kaymakamı olan ağabeyi tarafından Karabük Demirçelik Fabrikası'na memur olarak alınmıştı. Kaymakam biraderi Zihni Turgay, işçi ve ustabaşılardan 15 kişilik bir grubu toplamış, aralarından bir idare reisi seçilmiş; içkili toplantılar yapmış ve (1944 TKP davası fezlekesinde görüldüğü gibi) Marx'ın Manifestosu isimli kitabında yazıldığı üzere azanın çalıştığı fabrikalarda bulunan makine aksamını tahrip edeceklerine dair gerçekdışı iddialarda bulunmuş ve grup üyelerine sabotaj emirleri vermiştir. Bu gerçekte komünizmden habersiz, *Manifesto*'yu okumamış bir gencin tehlikeli gayretkeşliğinden başka bir şey değildi. Ancak sabotaj emrini alan ve fabrikada ustabaşı bulunan Beşir Hazinedar ile Hüsnü Ergen toplantıdan çıkınca korkup müdüre durumu bildirince, sözüm ona Karabük olayı 1944 davasına ithal etmiştir. Oysa davada partiyle irtibatlı oldukları iddia edilenlerin beraat etmeleri, konunun bir delikanlı fantezisini geçmediği dava sonunda belli olmuş ve o sayede de Anadol arkadaşımız, ilginç hapishane anılarını sol edebiyatımıza *Truva Atında İlk Akşam* kitabıyla kazandırmıştır.

Manifesto'nun Türkiye'deki çevirileri ve onu açıklayan önsözleri bizim için çok değerli bir belgedir. Bu nedenle hiçbir tümcesinin göz ardı edilmemesi ve olduğu gibi okuyucuya aktarılması şarttır. Şüphesiz dünyada değişen şartları yansıtan yorumlarla birlikte sunulması yararlıdır. Ama Zihni Turgay Anadol dostumuzun gençliğinde yaptığı türden "katkıda" bulunulmaması, eklenti yapılmaması ve "sakıncalı bulunan" taraflarının göz ardı edilmemesi şartıyla.

Dünyadaki komünist hareketin bu çok önemli belgesini duyarlı her gencin okuması şarttır. Ondan başlayarak günümüzün gereklerine uygun olarak Marksizm-Leninizmin bütün birikimini öğrenmemiz ve o yöntemle bugünün şartlarını değerlendirmemiz en önemli görevimizdir.

★

Komünist Manifesto[1]

Karl Marx – Friedrich Engels

Almancadan çeviren: Nail Satlıgan

★

1 *Komünist Manifesto,* bilimsel komünizmin en önemli program belgelerinden biridir. "Bu küçük kitapçığın ağırlığı pek çok cilde denktir. Bugüne dek uygar dünyada örgütlü ve mücadeleci proletaryanın tümüne hayat ve hareket veren onun ruhudur." (Lenin)
Karl Marx ile Friedrich Engels tarafından Komünistler Birliği'nin programı olarak kaleme alınan *Komünist Partisi Manifestosu*'nun ilk baskısı 1848 Şubatında Londra'da 23 sayfa hâlinde yayınlandı. 1848'in Mart ile Temmuz ayları arasında Alman göçmenlerinin demokratik organı *Deutsche Londoner Zeitung*'da tıpkıbasımı yapıldı. Aynı yıl Londra'da 39 sayfalık bir risale hâlinde yeniden basıldı; burada birinci baskının bazı dizgi hataları ve noktalama düzeltildi. Marx ile Engels kendilerinin izniyle yapılmış sonraki baskıları bu baskıya dayandırdı. 1848 yılında *Manifesto* birkaç Avrupa diline daha çevrildi (Fransızca, Lehçe, İtalyanca, Danca, Flamanca ve İsveççeye). 1848 yılındaki baskılarda *Manifesto*'nun yazarları ismen belirtilmiyordu; bunlar ilk kez 1850'de, G. J. Harney'nin *Red Republican* adlı Çartist gazetede basılan birinci İngilizce çeviriye yazdığı yayıncı notunda yer aldı.

Avrupa'da bir heyula kol geziyor –komünizm heyulası. Yaşlı Avrupa'nın bütün devletleri, Papası ve Çarı, Metternich'i ve Guizot'su, Fransız Radikalleri ve Alman hafiyeleri bu heyulaya karşı kutsal bir sürgün avında el ele vermişlerdir.

İktidardaki hasımları tarafından komünistlikle suçlanmamış tek bir muhalefet partisi gösterebilir misiniz? Bu komünizm karalamasını gerici hasımlarına olduğu kadar kendinden daha ileri muhaliflere de gerisin geri fırlatmamış tek bir muhalefet partisi gösterebilir misiniz?

Bundan iki sonuç çıkıyor.

Komünizm daha şimdiden bütün Avrupa devletlerince bir güç olarak kabul edilmiş bulunuyor.

Komünistlerin görüşlerini, amaçlarını, eğilimlerini açıkça bütün dünyanın gözleri önüne sermelerinin ve bu komünizm heyulası masalına partinin kendisinin bir manifestosuyla karşılık vermelerinin tam zamanıdır.

İşte bu amaçla çeşitli milliyetlerden Komünistler Londra'da bir araya gelmişler ve İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Flamanca ve Danimarka dilinde yayınlanmak üzere aşağıdaki manifestoyu kaleme almışlardır.

I. Burjuvalar ve Proleterler*

Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi** sınıf mücadeleleri tarihidir.

Özgür yurttaş ile köle, patrisien ile pleb, baron ile serf, lonca ustası ile kalfa, sözün kısası ezen ile ezilen sürekli karşı karşıya gelmişler, her seferinde ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan, kimi zaman gizliden gizliye, kimi zaman açıktan açığa, ama dur durak bilmeyen bir mücadele içinde olmuşlardır.

Tarihin daha eski dönemlerinde hemen her yerde toplumun çeşitli zümreler hâlinde tamamıyla eklemlenişini, toplumsal konumların çok yönlü olarak derecelenişini görüyoruz: Eski Roma'da patrisienler, şövalyeler, plebler, köleler; Ortaçağda feodal beyler, vasallar, lonca ustaları, kalfalar, serfler ve bu sınıfların hemen hepsinde de özel derecelenmeler.

Feodal toplumun yıkıntıları arasından filizlenip yükselen modern burjuva toplumu sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırmamıştır. Modern burjuva toplumu eski sınıfların yerine yeni sınıflar, eski baskı koşullarının yerine yeni baskı koşulları, eski mücadele biçimlerinin yerine de yeni mücadele biçimleri getirmekten öteye gitmemiştir.

Bununla birlikte dönemimizin, burjuva döneminin, ayırt edici bir özelliği vardır: Sınıf karşıtlıklarını yalınlaştırmıştır bu dönem. Bütün bir toplum iki büyük düşman kampa, birbiriyle doğrudan doğruya karşı karşıya gelen iki büyük sınıfa, yani burjuvazi ile proletaryaya her geçen gün daha fazla bölünmektedir.

* Burjuvazi denince toplumsal üretim araçlarının sahipleri olup ücretli emeği sömüren modern sermayeciler sınıfı, proletarya denince kendi üretim araçlarına sahip olmadıklarından emek güçlerini satmaya muhtaç olan modern ücretli işçiler sınıfı anlaşılır. (Engels'in 1888 tarihli İngilizce baskıya notu.)

** Yani daha doğru bir ifadeyle yazılı olarak aktarılan tarih. 1847'de toplumun tarih öncesi, her türlü yazılı tarihten önce gelen toplumsal örgütleniş, hemen hemen hiç bilinmiyordu. O zamandan beri Haxthausen Rusya'da topraktaki kamu mülkiyetini keşfetti; Maurer bunun bütün Alman tribülerinin içinden çıktığı toplumsal temel olduğunu kanıtladı ve yavaş yavaş toprak mülkiyetinin ortak olduğu köy topluluklarının Hindistan'dan İrlanda'ya dek toplumun ilk biçimi olduğu anlaşıldı. Bunları jensin ve tribü içindeki konumunun gerçek niteliği konusunda Morgan'ın taçlandırıcı keşfi izleyince bu ilk komünist toplumun tipik biçiminin iç örgütlenişi açığa çıkarılmış oldu. Bu ilksel toplulukların çözülmesiyle toplumun ayrı ve sonunda birbirine karşı sınıflara bölünmesi başlamış olur. Bu çözülme sürecini *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'nde izlemeye çalışmıştım. (Engels'in 1888 tarihli İngilizce baskıya notu.)